

Sammalet

Teksti: Riikka Juutinen ja Arto Saikkonen

Rakkaudesta lajiin -kampanjan lajiesittelyiden välipalaksi tarjoamme nyt kiinnostavan kertomuksen talvisista maastotöistä Inarin Muddusjärvellä.

Lappilaista sammalkartoitusta

Aurinko paistaa kirkkaana ja ympärillä hohtavat valkeat hanget. Olemme lähdössä metsästämään erittäin uhanalaista kolusammalta (*Coscinodon cribrosus*, EN) Pahtavaarasta, tai Pyttelvaarasta, kuten edellinen kävijä, suomalainen kasvi- ja maantieteilijä Ragnar Hult nimitti paikkaa käydessään siellä vuonna 1880. Vaikea kuvitella, minkälainen varustus tuolloin vain 23-vuotiaalla Hultilla on ollut. Moni asian on sittemmin muuttunut ja etenkin kulkeminen oleellisesti helpottunut. Siinä missä Hult ehkä liikkui tutkimusretkikuntansa kanssa soutaen, on meillä käytössä lappilaisen elämän mullistanut keksintö, moottorikelkka.

Metsähallituksen Lapin luontopalveluissa on muutamana viime vuotena testattu talviaikaisia sammalkartoituksia. Peninkulmia jatkuvat jängät ja järvenselät muuttuvat hidasteista pikateiksi kun alla on hankikanto ja moottorikelkka. Kohteiden saavuttaminen on huomattavasti helpompaa, minkä vuoksi on mahdollista tarkistaa yhden päivän aikana useita erillisiä kohteita.

Vaikka on kevättalvi, neljä vaatekerrosta, erikoislämpimät rukka-set ja kypärämyssy eivät tunnu järvellä viilettäessä ollenkaan liioittelulta.

Kevättalvella kartoitettaviksi sopivat Lapissa erityisen hyvin järvien ja jokien rantajyrkänteet. Karujen kallioiden sammallajistoa on toistaiseksi kartoitettu Lapissa vain vähän. Talviolosuhteet antavat tilanteen korjaamiseen erinomaiset mahdollisuudet, ja samalla saadaan pahdat ravinteisuustietoineen myös luontotyypikartalle. Karujen kallioiden lajisto on melko niukkaa, mutta toisinaan saat-taa tulla yllättäviäkin havaintoja. Tällöin on helpottavaa kun saman päivän aikana ehtii tarkistaa useamman kohteen ja riskiä täydellisestä vesiperästä saa pienennettyä kohteiden määrää kasvattamalla. Kesällä tehtävässä kartoituksessa tällaisia kohteita ei usein ole varaa kartoittaa: ei kannata kävellä päivätolkulla vain todetakseen, että ei siltä yhdeltä ja ainoalta kohteelta mitään löytynyt-kään.

Kolusammal on karujen kupari- tai rautapitoisten kalliojyrkänteiden laji. Se tunnetaan 11 paikalta Tunturi-Lapista ja kolmesta paikasta eteläisimmästä Suomesta. Sopivien kasvupaikkojen vähyys rajoittaa pitkälle erikoistuneen lajin esiintymistä. Raskasmetallipitoisen kiven oranssina hohtava väri paljastaa usein kolusammalle sopivat kasvupaikat. Laajoilla kalliokohteilla tämä helpottaa lajin etsimistä suuresti.

Viimeinen kilometri Muddusjärveltä Pahtajärvelle on tiheää nuorta metsää. Ei ole enää kelkkamiehellekään helppoa. Poromiesten ei mihinkään meneviä uria risteilee sinne tänne. Ilmakuvalta sopiva ajoreitti kuitenkin löytyy, ja saavumme komean pahdan alle. Heti näkyy muutama lupaavan oranssi kallion kohta, jotka pitää päästä tarkemmin katsastamaan.

KUVA: METSÄHALLITUS / ARTO SAIKKONEN

Kömpelöistä huopavuorisaappaista, vaatekerrosten alta nousavasta kuumuudesta ja hyvin jyrkästä rinteestä huolimatta pääsemme jäältä käsin valituille kallionkohdille. Niillä kasvaa vaihtelevan kokoisia tummanvihreiden karvakärkisten sammalten tup-suja, kivisammalia (*Grimmia*). Kivisammalten sukuun kuuluu Suomessa 23 lajia, ja monet niistä ovat levinneisyydeltään pohjoispainotteisia. Eri kivisammallajit ovat toisistaan ja myös kolusammallesta hankalasti erotettavissa.

Parhaimmännäköiset kallionkohdat ovat tietenkin ne vaikeimmin saavutettavat. Onneksi biogeografi koostuu sammalasian-tuntijasta ja hämähäkkimiehestä. Näytteenhakija huutelee ylhäältä hienoista luolista ja heittelee alahyllylle jäänyttä sammalnäytetu-koilla. Eräässä näytteessä näkyvät suurennuslasilla pitkittäin poimuiset lehdet, mikä on kolusammalen hyvä maastotuntemerkki. Hyvillä mielin voimme pakata näytteet ja lähteä kotimatalle.

Kolu- ja kivisammalnäytteiden tarkempi määrittäminen tapahtuu mikroskooppilla. Oleellisia ovat itiöpesäkkeen ja lehden yksityiskohdat sekä lehden poikkileikkauksessa näkyvät tuntomerkit. Suurin osa näytesaaliista on pohjankivisammalta (*Grimmia longirostris*), joka on koko maassa esiintyvä ja yleinen kivisammal. Haaviin on tarttunut lisäksi uhanalaista harmokivisammalta (*G. donniana*, VU) ja silmälläpidettävää vuorikivisammalta (*G. montana*, NT). Ja tietysti se tärkein eli kolusammal: se löytyi nyt uudelleen 130 vuoden jälkeen.

KUVA: METSÄHALLITUS / ARTO SAIKKONEN

Riikka Juutinen on Metsähallituksen luontopalveluiden sammalekspertti. Toimialueena on koko Lappi ja intohimona maastotyöt mahdollisimman syrjäisillä seuduilla. Arto Saikkonen työskentelee Metsähallituksen Lapin luontopalveluissa Ivalossa. Työ luontotyyppien ja lajien parissa on vuosien saatossa antanut mahdollisuuden tutustua Lapin laajoihin suojelualueisiin.